

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:4 – Sayı:12- Mayıs 2020

koynunda büyüdük

TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDETİN TEMELLERİ ÜZERİNE

ON THE FOUNDATIONS OF GENDER-BASED VIOLENCE

DOI: 10.33404/anasay.716400

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Filiz BAYOĞLU KINA*

ÖZ

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin toplumsal ve kültürel kurgulanışıdır. Doğada yazılı olmayan, cinsiyete dayalı yakınlıklar, uzun bir toplumsallaşma çabasının ürünü olarak ortaya çıkarlar. Erkek şiddeti, erkeğin kadın üzerindeki iktidarının bir şekli olarak bütün alanlarda görülen ataerkil kontrolün bir sonucudur. Cinsiyete dayalı şiddet belli bir hiyerarşi kurmak adına çocukluktan itibaren kullanılan bir mekanizmadır. Aynı zamanda şiddet erkeklerin bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde ayrıcalık taşıma hakkına sahip oldukları algısına dayanmaktadır. Bu nedenle kadına yönelik şiddetin, toplumsal yapı, ataerkil ideoloji ve bunları besleyen kaynaklar analiz edilmeden anlaşılamayacağı aşikârdır. Çünkü erkekliğe yüklenen toplumsal anlamlar ve erkeklik konumunun iktidarla

1- Makale Geliş Tarihi: 08. 04. 2020 Makale Kabul Tarihi: 06. 05. 2020

Bu çalışma 26-28 Nisan 2018 tarihinde Samsun’da düzenlenen Şiddet ve Sosyal Travmalar Uluslararası Kongresi’nde sunulan “*Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Arka Bahçesi*” adlı bildiriden türetilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, filizof@atatuni.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-6244-6767>

ilişkisi cinsiyete dayalı şiddetin temeli olmaktadır. Bu nedenle çalışmamız erkeklerin kadınlar üstündeki gücünü ve bu gücü gösterme şekli olan şiddetini meşrulaştırıp sürdüren, erkek şiddetinin toplumsal kurgulanmasına ve ideolojik olarak meşru sayılmasına kaynaklık eden yapıların neler olduğunu irdelemektedir. Şiddetin nasıl ortaya çıkıp beslendiğini kavramanın, aynı zamanda şiddeti önlemeye yönelik adımların temelini oluşturacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, şiddet, Ataerkil düzen, Din, Devlet.

ABSTRACT

Gender is the social and cultural expression of biological sex. Gender-based, unwritten tendencies in nature emerge as the product of a long socialization effort. Male violence is a result of patriarchal control seen in all areas as a form of male power over the female. Gender-based violence is a mechanism used since childhood to establish a certain hierarchy. At the same time, violence is based on the perception that men have the right to be privileged over others, consciously or unconsciously. Therefore, it is obvious that violence against women cannot be understood without analyzing the social structure, the patriarchal relations and the sources that feed them. Because the social meanings attached to masculinity and its relationship with power constitute the basis of gender-based violence. Therefore, our study questions the power of men over women and the fundamental social institutions and values that legitimize and perpetuate their violence, which is the way they show this power. It examines the structures that are the source of the social construction of male violence and the structures that cause male violence to be considered ideologically legitimate. We believe that understanding that violence emerges and is nurtured in accordance with the organizational structure and demands of patriarchal societies will also serve as the basis for steps to prevent violence.

Keywords: Gender, Violence, Patriarchal order, Religion, State.

Giriş

İki ayrı cins olarak var olma, tüm canlılar için temel bir kanunken, canlılar âleminin en gelişmiş türü olan insan, nasıl olur da bir cinsi, cinsiyetinden ötürü aşağılayabilir? Çalışmamız erkeklerin kadınlar üstündeki gücünü, bunu gösterme şekli olan şiddetini meşrulaştırıp sürdüren temel toplumsal kurum-

ların ve değerlerin neler olduğunu sorgulayarak, erkek şiddetinin toplumsal kurgulanmasına ve ideolojik olarak meşru sayılmasına kaynaklık eden yapılara değinmektedir. Ayrıca çalışmamız her biri farklı çalışmalara konu olabilecek derinlikteki bu yapılardaki cinsiyetçi söylemin, şiddeti nasıl beslediğine dikkat çekmektedir.

Cinsiyet (sex) bireyin biyolojik cinsiyetine vurgu yaparken; toplumsal cinsiyet (gender), toplum tarafından belirlenen erkeklik ve kadınlık hakkındaki inançlar, kültürel görüşler, değerler ve beklentilerle şekillenmeye vurgu yapar. Her toplum; bir erkek ya da kadını, farklı nitelikleri, davranış modelleri, rolleri, sorumlulukları, hakları ve beklentileri olan eril ve dişile dönüştürür. “*Kişi kadın doğmaz, kadın olur*” (1993: 89) diyen Beauvoir toplumsal cinsiyeti vurgulayarak ‘inşa edilmiş’ olduğunu söyler. Doğada yazılı olmayan, cinsiyete dayalı yatkinlikler uzun bir toplumsallaşma çabasının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Biyolojik cinsiyetten farklı olarak, erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet kimlikleri psikolojik ve sosyolojik olarak belirlenmiştir. Bunun anlamı cinsiyetin tarihsel ve kültürel olarak şekillendiğidir. Toplumsal cinsiyet kavramını ilk kullananlar arasında yer alan Ann Oakley’in ifadelerini Bhasin şöyle aktarır:

“Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek ve kadınların ‘eril’ ve ‘dişil’ olarak sosyal sınıflandırılmasına işaret eder. İnsanların erkek ya da kadın olduğu, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilir. İnsanların ‘eril’ veya ‘dişil’ olduğu ise aynı şekilde anlaşılabilir; ölçütler kültürel, yere ve zamana göre değişiklik gösterir. Cinsiyetin değişmezliğini kabul etmek zorunludur, ama böylece toplumsal cinsiyetin değişkenliği de kabul edilmelidir” (Bhasin 2003: 8-9).

Bhasin, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın; kadınların, erkeklerin hükmü altındaki ikincil konumunu kadınların biyolojik yapılarına dayandıran genel tutumla mücadele etmek için kullanıldığına dikkat çeker. Toplumda kadınlara ve erkeklere atfedilen farklı özellik, rol ve statüler cinsiyet ile belirlenmiş ve bunların doğal, dolayısıyla da değiştirilemez olduğuna inanılmıştır (Bhasin 2003: 8). Toplumsal cinsiyet bir süreç içinde; toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, toplumsallaşma ve içselleştirme üçlüsüyle gerçekleşmektedir. Kadınlarla erkeklerin farklı olması, farklı yeteneklerinin, farklı eğilimlerinin olması doğaldır. Ancak bu farklılıkların maddi, pratik sonuçlarının bir cinsiyet açısından hayatı zorlaştırması doğal değildir. Çünkü doğal olmayan

ancak doğalmış gibi gösterilen bu durum ayrımcılığa, eşitsizliğe, dayatmalara, adaletsizliğe ve şiddete neden olmaktadır.

En genel anlamıyla şiddet; sahip olunan gücün, kendine, bir başkasına, bir gruba ya da topluma tehdit yoluyla veya bizzat uygulanması şeklinde tanımlanabilir. Şiddet, “*iktidarın en göze batan dışavurumundan daha fazla bir şey değildir*” diyen Arendt (2009: 47) “... *iktidarı elinde tutup da ellerinden kaymakta olduğunu hisseden herkes, kaybettiklerinin yerine şiddeti koymanın cazibesine direnmekte zorlanmışlardır*” (2009: 104) ifadesiyle şiddetin güçle ve otoriteyle birlikteliğini vurgulamıştır. Kadına yönelik şiddet ise, cinsiyete dayanan fiziksel, cinsel, ruhsal hasara yol açan, baskı uygulayıp özgürlüklerin keyfi olarak kısıtlanmasına sebep olan her tür davranış olarak tanımlanabilir.² Çok yönlü bir olgu olan şiddet, psikolojik, ahlaki, kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik ya da hukuksal yönleriyle ele alınabilecek karmaşık bir kavramdır (Keleş-Ünsal 1996: 91). Kadına karşı şiddet türleri ve nedenleri birçok açıdan sınıflamaya tabi tutulabilir. Kadına yönelik şiddet bu çalışmada, ataerkil ideoloji ve onu besleyen toplumsal yapılarla ifade edilmeye çalışıldı.

Şiddetin toplumsal yönüne değinmeden önce kısaca şiddetin; bireysel, psikolojik yönüne değinmek faydalı olacaktır. Şiddetin psikolojik olarak ilk önce temel bir iç güdü olarak saldırganlıkla birlikte ele alındığını; saldırganlığın, başarılı olmada ya da üstünlük sağlamada olumlu olarak kabul edilen, cesaret, güçlü olma, ataklıkla birlikte ele alındığını görürüz. Ya da şiddet uygulayan kişilerin ruhsal bozukluğu olan, “normal” olmayan bireyler olduğu yönünde, şiddetin bireyselliğine yönelik değerlendirmeler yapılır. Şiddetin kaynağı olarak da farklı açıklamalar yapılır. Jung şiddeti gölge arketipiyle açıklar. Ona göre, gölge arketipi insanın geçirdiği evrime rağmen, günümüze dek getirmiş olduğu içgüdülerden oluşur. Gölge, insanda var olan hayvansal niteliklerdir (Stevens 2014: 92-96). Adler şiddeti üstünlük arzusuyla, Fromm dünyayı değiştirme arzusunda kişinin kendini güçsüz hissedip, düştüğü dengesizlik durumuyla açıklar. Davranışçı psikologlar şiddeti, içgüdüsel olarak değil davranışsal, öğrenilen bir şey olarak değerlendirirler. Stres bozuklukları, travma sonrası stres bozuklukları ya da disosiyatif bozuklukları da şiddetin nedenleri arasında gösterilmektedir. Ancak amacımız daha önce belirttiğimiz üzere şiddetin psikolojik kökenini ya da nedenlerini ortaya koymak değildir. Tüm bunlar şiddete neden olabilirler an-

2- Violence Against Women, WHO Consultation, Geneva, 5-7 February 1996, FRH/WHD, 96.27.

cak şiddetin devamlılığını ve meşru gösterilmesini açıklayabilirler mi? Nedenleri ne olursa olsun şiddet meşrulaştırılabilir mi? Meşruiyet; güçle birliktelik, otoriteye ve toplumsal kurallara uygunluk ve onlarla çatışmama, anlamlarına gelmektedir. Diğer bir ifade ile eylem ve söylemlerin toplum tarafından kabul görece şekilde ahlaka ve makul gerekçelere dayandırılması demektir (Gordon 1999: 495-496). Bir davranışın toplum tarafından onanması ve kabul edilmesi meşrulaştırma kavramı ile ifade edilmektedir. Bir davranışın toplum tarafından onanması da o davranışın, bir ilkeye dayanması anlamına gelir. Çünkü insanlar ve toplumlar, bir dayanağı olmayan eylemleri desteklemezler. Bu nedenle cinsiyete dayalı şiddetin, her türünün ataerkil sosyal yapılar analiz edilmeden anlaşılamayacağı açıktır. Walby, Durkheim'in intiharı bireysel bir eylem olarak değil, toplumun sosyolojik bir analizi olarak değerlendirmesine atıfta bulunarak; şiddeti de bireysel bir eylem ya da psikolojik bir rahatsızlığa dayalı bir eylem olarak değil, ataerkil sosyal yapıların terimleriyle açıklanacak sosyal bir gerçeklik olarak ele alır (1990: 128). Toplumsal cinsiyet ilişkileri, ataerkil sistemin varlığı nedeniyle çarpıtılmıştır. Daha açık ifadeyle ataerkilliğin çıkardığı problemlerden biri de biyolojik bir kategoriye (sex) toplumsal bir kategori gibi değerlendirerek cinsiyet ile toplumsal cinsiyeti aynı kefeye koymasındır.

Genel deyişle ataerkil sistem erkek egemenliğini ifade eder. Ataerki kelimesi babanın ya da "aile reisi sayılan adam"ın yönetimi anlamına gelir. Belirli bir "erkek-egemen aile" türünü tarif etmek için kullanılmıştır. Egemen erkeğin yönetimi altında bulunan kadınları, daha genç erkekleri, çocukları, köleleri ve ev hizmetlilerini kapsayan geniş ev halkını ifade eder (Gordon 1999: 47). Ataerkil sistem, hem toplumsal bir yapı hem de bir ideoloji ya da erkeklerin üstün olduğunu iddia eden bir inanç sistemidir. Ancak bu sözcük genelde daha gevşek biçimde, erkeklere ve erkeklerin çıkarına öncülük tanıyıp kadınları ve kadınların çıkarlarını arka plana atan bir sistemi tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Kavramın kökeni ilk çağlarda mülkiyet kavramının ortaya çıkışına kadar götürülür (Morgan 1998: 84-85). Ataerkil toplum düzeninin, arkeolojik verilere göre neolitik toplumda kültürel döneme, "uygarlığa" ilk geçişin gerçekleştiği Eski Mezopotamya'da kent devletlerinin ortaya çıkışıyla birlikte görülen bir olgu olarak bilinir. Bu dönem (İ.Ö. 3500-3000) yaklaşık olarak yazının da keşfedildiği dönemdir. Kent devletlerinin gelişmesi ve aralarındaki egemenlik mücadelesi, askeri rekabetin önem kazanmasını ve bunun sonucu olarak erkek egemenliğinin güçlenmesini sağladı. Ayrıca askerlerin kayıtlarını tutan tapınak

rahiplerinin mülk sahibi sınıfları oluşturduğu, sınıflı bir toplum yapısını ortaya çıkardı. Mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini sağlayan ve kadınların denetimini erkeklere veren ataerkil aile kurumlaştı, yasalara geçirildi ve devlet güvencesine alındı (Berktaş 2016: 80-81). Böylelikle ataerkil ideoloji aile, akrabalık ve mülkün aktarımı üzerinden kurulmuş ve “kollektif bilinçaltımıza işlemiştir” (Hooks 2018: 43). Ataerkil ideolojilerin belirleyici olduğu toplumların genel özellikleri kısaca şu şekilde ifade edilebilir: soyağacı erkeğe göre belirlenir, çocuklar erkeğin bulunduğu yerde yaşar, en büyük suç erkek otoritesine karşı gelmektir, en büyük erdem eril yasaya karşı itaatkar olmaktır, düşünce biçimi düalistik ilerler, erkek tanrının hakim olduğu tanrı sistemi kabullenilmiştir ve sermaye erkeğin kontrolündedir (Pira-Elgün, Erişim tarihi: 03.03.2020: 527-528).

Ataerkilliğin kurumlaşması Batı uygarlığının temel simgeleri, kadınların ikincil ve aşağı oldukları inancını yaygınlaştırmıştır. Eski Yunan felsefesinden kaynaklanan hiyerarşik düalizmler, evreni aşılmaz karşıtlıklar biçiminde anlar. Pisagor’un aydınlık-karanlık; iyi-kötü; süreklilik-değişiklik; sınırsızlık-sınırlılık; kuru-yaş; tek-çift; gündüz-gece; akıl-duygu; ruh-beden; eril-dişi gibi karşıtlardan bahsederek, (Kranz 1994: 44) olumlu olanları eril ile olumsuz olanları dişil ile ilişkilendirir. Platon düalist felsefeyi sistemleştirerek; ruhu maddesel olmayan, değişmez ve ölümsüz idealar evrenine ait görürken; bedeni geçici, istikrarsız ve ölümlü maddesel dünyaya ait görür. Kadınların daha korkak ve aşağı erkeklerin ruhlarını aldıklarını söyleyerek, (Platon 1997:42b) insanların arasındaki eşitsizliğin doğal olduğunu ve güçlü olanın zayıf olanı yönetmesi gerektiğini belirtir. Aristoteles içinde ruh beden; akıl duygu; erkek kadın üzerinde egemendir. Ona göre, kadınların varlık nedeni anneliktir, ancak üreme açısından kadın belirleyici değildir, sadece erkeğin tohumunu içinde tutup besleyen bir araçtır. Daha sonraki düşünüş biçimleri de bu düalist yaklaşımları devam ettirmiştir. Descartes bilgi ve aklı, maddeden (mater: madde/anne) ve dişil olan her şeyden uzak tutmuştur. Bacon’da bilgiyi güçle ilişkilendirerek doğanın sömürülmesini, kaynaklarının kullanılmasını kadın bedeni üzerinden simgeleştirmiştir. Bilgiye sahip olan rasyonel insan; beyaz Avrupalı, burjuva ve erkektir (Berktaş 2010: 152). Dahası ‘polis’ (kamusal alan) ile ‘oikos’ (hane) kavramlarına dayanan kamusal-özel alan ayrımı da, eski Yunan düşüncesinden türetilir. Kamusal alan olan ‘polis’, erkeklerin yönetim alanı iken ‘oikos’, kadınların ve çocukların yeri olan ev içidir (Arendt 1994: 47). Özel yaşam zorunluluk, baskı

ve özgürlüğün yokluğuyla karakterize edilirken; kamusal alanda yer almak insan olmaya eşdeğer görülmüştür. Toparlayacak olursak, cinsiyete dayalı şiddet pratiğinin, teorisi çok eski olarak karşıtlıklar ve üstünlükler üzerinden kurulmuştur denilebilir.

Cinsiyete dayalı şiddet, erkeğin kadın üzerindeki iktidarının bir şekli ve kadın üzerinde bütün alanlarda görülen ataerkil kontrolün bir sonucu olarak kendini gösterir. “*Kadınların fiziksel hareketliliğini kısıtlamak ve toplumsal normları açıkça çiğneyen kadınlara karşı cinsel şiddete başvurma tehdidinde bulunmak çoğu toplumlarda yaşanan bir olgudur. Irza geçme ve diğer cinsel istismar biçimleri bireysel olaylar değildir; bunlar genellikle toplumsal onay da görmektedirler*” (Akt. Mellor 1993: 169). Şiddet, sadece bir erkeklik performansı olarak değerlendirilmez, kadın ve erkek arasındaki hiyerarşiye dayalı karşıtlıkla, Connell’in ‘*toplumsal cinsiyet düzeni*’ dediği ataerkil yapıyı yeniden üreterek, normalleştirilmesini sağlar (Anderson- Umberson 2001: 375). Ataerkil iktidar, erkeklerle kadınlar arasındaki hiyerarşiye dayalı olarak erkeklere şiddet kullanma yetkisinin verilmesiyle kurulur ve devam ettirilir. Erkeğin ayrıcalık taşımasının normal ve onun buna hakkı olduğuna dair inanç, kadın ve erkekler tarafından onaylanarak, şiddetin meşrulaşmasına katkıda bulunur. Burada sorulması gereken soru şudur: “*Eşitsizliklere dayalı ve baskıcı bir toplumsal ilişkiler sistemi kendisini nasıl istikrarlı bir biçimde var eder?*” (Türk 2015: 91).

Connell’in ifadeleriyle erkek egemen toplumsal yapıdan meşruiyet kazanan şiddet, erkek hegemonyasına dayanmakta, erkeğin sertliği ve iktidarı üzerine kurulmuş olan ataerkil anlayıştan beslenmektedir (2017: 247). Onun, hegemonik erkeklik kavramı mevcut ideolojik yapının yaygın bir şekilde devam edebilmesini anlamamızı sağlar. “*Hegemonya’ acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür*”(Connell 2017: 269) diyerek bu kavramı şöyle açıklar:

“*Bir erkekler grubunun, silah zoru ile ya da işsiz bırakma tehdidiyle başka bir grup üzerinde kurduğu üstünlük hegemonya değildir. Dinsel öğreti veya pratiğe, kitle iletişim içeriğine, ücret yapılarına, ev tasarımına, vergilendirme-yardım politikalarına vb. kök salan üstünlük hegemonyadır. Her ne kadar hegemonya güce dayalı üstünlük anlamına gelmese de, güce dayalı üstünlükle bağdaşmadığı söylenemez. Hegemonya ile üstünlüğün birbiriyle uyumlu oluşu*

açıktır. Fiziksel veya ekonomik şiddet egemen konumdaki bir kültürel örüntüyü destekler ya da ideolojiler fiziksel güce sahip olanları onaylar” (Connell 2017: 269).

Çoğunlukla şiddet, kurumları ve onların örgütlenme şekillerini kapsayacak bir bütünün parçası olarak ortaya çıkar. Connell’a göre çağdaş kapitalist toplumlardaki iktidar yapısında, tanıdık dört temel bileşen bulunmaktadır. Bunlardan ilki, “*kurumsallaşmış şiddetin hiyerarşileri ve işgücü*” olan asker, polis, cezaevi sistemi gibi güçler. İkincisi, ağır endüstrisinin ve yüksek teknolojinin hiyerarşisi ve işgücünü oluşturan özel şirketlerdir. Üçüncüsü, merkezi devletin planlama ve denetim mekanizması ve sonuncusu fiziksel güçle üretime atıfta bulunan bazı işçi sınıfı çevreleri olarak belirtilmektedir (Connell 2017: 167-168). İktidarın “nüveleri” olarak toplumsal cinsiyetin oluşumunda etkili olan bu alanlar kadınların dışlandığı yerlerdir. Aynı zamanda bu dört bileşen erkeklikle, iktidar ve şiddet arasındaki bağlantıyı destekler ve sağlamlaştırırlar. Başka bir anlatımla hegemonik erkeklik eril şiddetin toplumsal-kültürel uzlaşmadan beslenen, merkezinde bizzat devletin olduğu bir kurumlar ağı içinde var olan ve işleyen bir pratiktir. Kültürel pratikler sayesinde sürekli yeniden üretilen, hegemonik erkeklik ideali, dışındaki her şeyden korkan kolektifliğe de vurgu yapar (Türk 2015: 107).

Bu konuda Türkiye’de erkekliğin geleneksel olarak sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik-babalık aşamalarının tamamlanmasıyla gerçekleştiğini söyleyen Selek bu aşamaları yaşayan erkekler, şiddete ve kadınlar üzerinde denetim kurmaya yönelik öğeler barındıran, süreçlerden geçerek erkek olmaktadır (2018: 19) der. Bu durum toplumsal törenler eşliğinde gerçekleştirilen süreçlerle, toplumsal cinsiyet kalıplarının içine giren bireyin, toplumsal varoluşunun kabul edildiğini gösterir.

“İlk erkeklik sınavını verirken ‘erkek adam gibi’ ağlamadan sünnet olmayı; milli olurken ‘ter dökmeden kaleye gol atmayı’ –ve sonrasında bu başarıyı hep gururla sürdürmeyi; askerlik çağı geldiğinde ‘vatan borcunu’ geri ödemeyi ve askerlik sonrası çekirdek aileyi kurarken hem ekmeğini taştan çıkartan ‘güçlü erkek’ hem de ‘vefakâr’ baba olmayı gerektirir” (Akt. Köseoğlu 2019: 30-31).

Bu noktada sünnetin dinle, askerliğin siyasi yapıyla, işin kapitalizmle ve evliliğin toplumsal düzenle ilişkilendirilmesi; ataerkilliğin diğer iktidar mekanizmalarıyla iç içeliğinin göstergelerinden biridir (Öztürk 2014: 63). Selek bu

noktada “*Toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin üretiminde, tüm toplumsal kurumlar, yapısal, ilişkisel ve simgesel olarak çeşitli biçimlerde iç içe geçerek rol alırlar*”(2018: 20) demektedir. Kadını erkeğin denetimine veren ataerkil anlayıştan beslenen milliyetçi söylem, bu kurguyu daha da güçlendirerek kadınlara bir yaşam biçimi olarak dayatır. Öyle ki “*koruyan, kollayan, dölleyen*” gibi erkeklikle özdeş değerler erkek üstünlüğüne dayalı evlilik pratiğine aktarılmış olur. “*Namus, şeref, terbiye*” gibi erkeğin ailede iktidarı elinde tutmasını sağlayan ilkeler adı altında kullandığı şiddet, askerlik pratiğine aktarılarak devlet adına kullanılmak üzere meşrulaştırılır (Sancar 2008: 216).

Serpil Sancar toplumun farklı kesimlerinde yaşayan erkeklerle yaptığı görüşmelere dayalı bir çalışma yapmıştır. Bu görüşmeler farklı kültürel ve toplumsal yapılardan gelseler de insanların toplumsal cinsiyet algılarının benzer olduğunu göstermiştir. Yaşanılan cinsiyet eşitsizliklerinin yaratılıştan gelen biyolojik farklarla ilgili olduğu düşüncesi, çalışmanın en önemli sonuçlarından biridir. İnsan doğasının değiştirilemez olduğu, cinsel-toplumsal farkları zorunlu kıldığı düşüncesi “erkek egemenliği”ni ve bunun bir sonucu olan şiddeti besleyen bir etkiye sahiptir. Bu çalışma mevcut ideolojik yapının bileşenlerini göstermesi açısından da dikkat çekicidir. Sancar, eşitsizlikleri biyolojiye dayandırmanın sadece muhafazakâr ve taşra kökenli bir düşünce olarak kalmadığını; şaşırtıcı bir şekilde modern, kentli ve orta sınıf zihniyetin de temeli olduğuna dikkat çeker (2008: 305-306). Çalışma, Türkiye’de cinsiyet algısının doğuştan gelen biyolojik farklara dayalı olarak şekillenerek, hem İslami hem de laik kesimlerin desteğini aldığını ortaya koyar.

Erkek üstünlüğünün yaratılış gereği olduğu, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal farkların bu üstünlükten kaynaklandığını düşünmek, iktidar ilişkilerini de sorgulamaya olanak tanımayarak, ona süreklilik kazandırmaktadır. Kişilik özelliği sayılacak her türlü duygu ve düşünce bir tür “standart” kadınlık ve erkeklik adı altında, cinsiyetler arasındaki kategorik farklara, sonrasında da bu farkları temel alan toplumsal pratiklere (şiddet bunlardan biridir) dönüşmektedir. Erkek egemen toplumsal yapılarıdaki en temel özellik, cinsiyet eşitsizliğinin anatomiden, biyolojiden ya da Tanrı’dan kaynaklandığının ve doğal olduğunun düşünülmesidir. Böyle kodlanınca eril şiddet ve dişil itaat da biyolojik cinsiyetin gereği sanılmaktadır (Belek 2008: 20). Böylece cinsiyete dayalı şiddetin bir öğrenme pratiği olarak ortaya çıkması ve bunun sosyalleşme sürecinde içselleştirilmesi (Karal - Aydemir 2012: 19) şiddetin devamlılığını sağlamaktadır.

Dahası Bourdieu’ya göre cinsiyet ayrımından beslenen eril tahakküm, evrensel olarak erkeklere atfedilen üstünlük, üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinin nesnelliğiyle doğrulanır. Kadınlarda içinde buldukları güç ilişkilerinde, bu durumu bilinçli olmasa da herhangi zorlama edimi de olmadan meşru ve doğal kabul ederler. Eril tahakküm tüm toplumsal düzenin işleyişinde açık olarak görülür ve kadınlar da bu düzenin bir ürünü ve devam ettiricisidirler. İşte bu “*sembolik şiddet*”tir. Bourdieu’ya göre “sembolik şiddet”, “*kendini algılama ve anlamada ya da hükmedenlerin algılamada ve anlamada kullandığı şemalar da (yüksek\alçak, eril\dişil vb.) kendi toplumsal varlığının da bir ürünü olduğu sınıflandırmaların ürünüdür*” (2002: 51). Tahakküm yapılarının, erkeklerin fiziksel şiddeti ya da sembolik şiddet yoluyla, tekil olarak ya da aile, okul, devlet ve dini kurumların katkıda bulunduğu sonu gelmeyen bir yeniden üretimin, ürünü olduğunu anlatmaya çalışır. Bu konuda önemli bir noktaya işaret eden Bourdieu’a göre sembolik güç, ona maruz kalanların katkısı ve rızası olmaksızın hayata geçirilemez (2002: 56). Eril tahakkümün sembolik işleyişinde kadınlar “algılanan şeyler” olarak görülmekte, bedensel güvensizlik hatta sembolik bağımlılık altında tutulmaktadır. Böylelikle kadının varlığı erkek bakışına ve algısına indirgenerek sıcağanlık, çekici ve el altındaki nesnelere dönüşmektedir. Bu durumu Berger, ‘Görme Biçimleri’ adlı eserinde şöyle dile getirir: “*Erkekler davrandıkları gibi, kadınlarsa göründükleri gibidirler. Erkekler kadınları seyrederek, Kadınlarsa seyredilişlerini seyrederek*” (2014: 47). Belki de doğrudan iktidara erişimi olmayanların elinde kalan tek şey budur. Kadını nesne durumuna indirgeyen bu bakış, onu değersizleştirmekte ve şeyleştirilmektedir. Aynı zamanda düzenin devam ettiricisi olmasını anlaşılır kılmaktadır.

Dinlerde, ataerkil ideolojiyi yaratmakta ve devamını sağlamakta önemli bir rol oynamıştır. Mülkiyetle birlikte insanların topluluklar halinde bir arada yaşamasını izleyen dönemde, dinin ilkelden ayrılarak kurumsallaştığını görürüz. İlk örnekleri mitolojik hikayelere kadar dayanan dinin köklerinden itibaren, kadın kutsallaştırılan alanlardan çıkarılmıştır. Kadın doğal olan, erkek ise kutsallaşan, ruhsal olan bir alanla özdeşleştirilerek ataerkil hakimiyetinin kilit noktasını oluşturmuştur (Serinken 2016: 1074). Genel olarak dinin “*belirli bir toplumun mekanizmalarını devam ettirmeyi sağlayan, öğrenilmiş fikri kalıplardan biri olduğu*” kabul edilir (Mardin 1969: 55). Berger’e göre de dini meşrulaştırma, geçmişten günümüze meşrulaştırma araçları içerisinde en etkili ve en yaygın meşrulaştırma yöntemidir (2011: 75). Özellikle dini referanslara dayandırılan

söz, kural ve davranışlara çoğu zaman hiç kimsenin itiraz etmemesi, bu tarz meşrulaştırma yönteminin daha fazla kullanılmasını sağlamıştır. İçinde yaşadığı toplumun inanç ve değerleri, insan davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Dinler, Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı ya da erkeğin Tanrı'nın suretine göre yaratıldığı vs. gibi öykülerle, erkeğin üstün olduğu fikrini yaymıştır. Biyolojik zaman boyutunda kadın erkeği doğurur. Kutsallık boyutunda ise kadın erkekten sonra, onun bedeninden yaratılır. Böylece önce gelen, kendisinden sonra gelene sahip olur (Sabbah 1995: 99-100). Delaney, neden üç tek tanrılı dinde de (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam) Tanrı açık ya da kapalı bir biçimde erkek olarak simgelenmektedir? diye sormaktadır (2017: 19-20). İbni Haldun, Tanrı, buyruklarını yalnız ve yalnız onları gerçekleştirecek, yerine getirecek güçte olanlara yöneltir diyerek, yasaların kadınlara yönelik olmadığını onların güçten yoksun olduklarını söyler. Kadınların, ibadet eylemi dışında kalan bütün eylemleri erkeklerin denetimindedir (Sabbah 1995: 97). Özetle Berktaş tek tanrılı dinlerin aralarındaki farklılıklara rağmen, erkeğin üstünlüğüne dayanan ataerkil aile ilişkilerinin kutsanması ve bu anlamda kadın bedeni üzerindeki denetimin yasallaştırılıp meşrulaştırıldığını ifade eder (2016: 212). Türkiye'de de kadına yönelik şiddeti teşvik edici ve meşrulaştırıcı mevcut dini literatür gelenek ve ataerkil kültürle uyum içerisindedir. Tüm bu meşrulaştırmalar toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti doğuran ve devamını sağlayan bir etkiye sahiptir. Çünkü dünyayı belli bir düzene sokan ve bu dünya üstünde kurulacak ilişkileri belirleyen dinsel söylem gerçekliğin, meşruluğun ve iktidarın kaynağı olarak (Sabbah 1995: 97) tüm bu ilişkilere tanrısal bir nitelik ve değişmezlik kazandırmıştır.

Ataerkil toplum yapısının, devletin ve dinin cinsiyete dayalı şiddet üzerindeki etkilerini en bariz medyayı doğru okumakla anlayabiliriz. Medyanın toplum üzerindeki etkisini yadsımak olanaklı değildir ve insan davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rolü olduğu da bilinmektedir. Alankuş, medya dediğimiz de toplumun bir parçası olan çalışanlardan oluşan bir yapıdan söz ettiğimizi, yani sorgulamadıkları sürece zihinsel dünyaları hâkim düşünce yapısı içerisinde örgütlenmiş, kadın-erkek algıları da bunun içerisinde gelişmiş programcılar, haberciler, senaryo yazarları vb.'den bahsettiğimizi hatırlatır (2009: 1-9). Bu da günümüzde medya ve hatta eğitim kurumlarının, erkeği karar mekanizmalarında daha güçlü, kadını ise doymak bilmez bir tüketici, bağımlı ve kıskanç göstererek ataerkil ideolojiyi yaygınlaştırmadaki rollerini görmemizi sağlar. İdeoloji, toplumsal sistemlerin devamlılığında ve insan aklını denetim altında tutmakta

önemli bir rol oynar. Toplumsal davranışları ve sosyo-ekonomik yapıları haklı gösterecek gerekçeler sunar. Örneğin kadınları bir vücuda indirgeyip nesneleştirerek medya, kadına yönelik şiddeti teşvik etmektedir. Dahası merkezi yaşam alanlarında kadınların ikincilleştirilmelerinin sistematik ve genelleştirici biçimleri ortaya konulurken yeniden üretim ilişkileri, kültür, cinsellik, çalışma koşulları, şiddet ve cinsiyetler arası ilişkilerin devletçe düzenlenmesi erkekler tarafından kadınların sömürüldüğü düzlemler olarak kabul edilmektedir (Walby 1990: 20). Bu şekilde şiddet kendi içinde bir kısır döngü meydana getirmektedir. Kısacası toplumsal ve siyasal bütün modern söylemler toplumsal cinsiyet sisteminin ideolojik ön kabulleriyle yüklüdür. Ancak anlamamız gereken şey, tüm bu ön kabullerin sonucu olan şiddetin toplumsal, kurumsal, dinsel ve kültürel yapıların destekleri olmadan varlığını devam ettiremeyeceğidir. Burada çözüm için ilk adım önce şiddeti besleyen, destekleyen bu yapıların farkına varmaktır. Daha öncede ifade edildiği gibi bu yapıların her biri ayrı ayrı ele alınabilecek karmaşık ve derin yapılarıdır. Ancak yapmaya çalıştığımız şey, devletin, dinin, ataerkil toplumsal yapının cinsiyete dayalı şiddeti besleyen ve devamını sağlayan varlıklarına dikkat çekerek bu kavramları sorgulamaya açmaktır.

SONUÇ

Şiddet, ataerkil veya erkek egemen toplumların örgütsel yapısı ve talepleri doğrultusunda ortaya çıkıp beslenmektedir. Kadına yönelik şiddet, kadını denetim altında tutmayı amaçlayarak, toplumdaki erkek egemenliğini güçlendirerek devamlılığını sağlamaktadır. Cinsiyete dayalı şiddet belli bir hiyerarşi kurmak adına çocukluktan itibaren kullanılan bir mekanizmadır. Böylelikle erkekler şiddeti içselleştirmekte ya da ataerkil toplumsal yapı sonucunda (daha hareketsiz veya iyi huylu olabilecek) içgüdüleri şiddete neden olmaktadır. Aynı zamanda şiddet, erkeklerin bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde ayrıcalık taşıma hakkına sahip oldukları algısı ile beslenmektedir. Örneğin; kadının yüzünün karası, erkeğin elinin kınası: Kadınlar için toplumun kötü olarak kabul ettiği eylemler, erkekler için övünme vesilesi olur. Şiddet; korku, eksiklik, suçluluk duygusu, bağlılık, utanç, sevgi ve şefkat duygularını sömürerek varlığını sürdürmektedir. Bu da erkek kaynaklı şiddetin, karmaşık sosyal ve psikolojik nedenleri ne olursa olsun sosyal törelerle, kanunlarla ve dini öğretilerle desteklendiğini göstermektedir. Tüm bunlar tarafından şiddete açık veya kapalı onay verilmesi durumunda şiddetin devam etmesinin mümkün olamayacağı açıktır (Kaufman 1999: 1-9). Şiddetin evrensel olmasa bile genel olarak kurumlaşmış ve

meşrulaştırılmış olduğu; tecavüze, saldırıya, tacize veya cinayete uğramaktan kadınları sorumlu tutan tavırla daha net anlaşılır. Arandılar, tahrik edici biçimde giyindiler, belli etmeseler de zevk aldılar, gece yalnız sokağa çıktılar, otostop yaptılar, dırdır ettiler v.s (Ramazanoğlu 1998: 100). Bunlar meşrulaştırma söylemleridir ve bahsettiğimiz yapılar tarafından desteklenmektedirler. Şiddet, erkek egemenliğinin meşrulaştırılmasından, erkeklerin üstünlüğü algısından, kamusal alanda ataerkil politik, dini ve ekonomik kurumların egemenliğinden ayrı olarak değerlendirilemez. Toplumsal yaşamı düzenleme ayrıcalığını elinde bulunduranlar şiddeti, kadınları topluma, aileye, erkeklere mal eden bakış açılarıyla ‘normal’leştirirler. Dolayısıyla kadınlar kendilerine “eksik” damgasını vuran ataerkil varsayımlara karşı çıkarak eksiksiz insan varlıkları olduklarını kanıtlamak zorundalar (Berktaş 2016: 29). Bunu da bu yapıyı destekleyen bütün temelleri fark ederek yapabilirler. Erkekliğe yüklenen toplumsal anlamlar ve erkekliğin iktidar ile ilişkisi, cinsiyetli şiddet biçimlerinin ayrılmaz temel dinamiğidir. Kendimizi ve toplumsal cinsiyetle ilgili dinamikleri sorgulamak önemli bir dönüşümdür ki, ancak bu dönüşüm toplumdaki yapısal şiddeti değiştirebilir.

KAYNAKÇA

ALANKUŞ, Sevda (2009), “Medyada Kadın\Beden Temsil (Siyaset)i”, *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*.

ANDERSON, K.L. UMBERSON, D. (2001), “Gendering Violence: Masculinity and Power in Men’s Accounts of Domestic Violence”, *Gender&Society*, Vol.15 No.3

ARENDDT, Hannah. (2009), *Şiddet Üzerine*, Çev. Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.

ARENDDT, Hannah (1994), *İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.

BELEK, Umut (2008), “Toplumsal Cinsiyet Algısının Statik Duruşu”, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları (içinde)*, Atılım Üniv. Yayınları,17-26.

BERGER, John (2014), *Görme Biçimleri*, çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Metis yayınları.

BERGER, Peter L (2011), *Kutsal Şemsiye*, çev. Ali Coşkun, Rağbet Yayınları.

BERKYAY, Fatmagül (2016), *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul: Metis Yayınları.

BERKTAY, Fatmagül (2010), *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları

BHASIN, Kamla (2003), *Toplumsal Cinsiyet*, çev. Kader Ay, Yeni Delhi.

BOURDIEU, Pierre (2002), *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayınları.

BUTLER, Judith (2008), *Cinsiyet Belası*, çev. Başak Ertürk, İstanbul: Metis Yayınları.

CONNELL, R. W. (2017), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

DELANEY, Carol (2017), *Tohum ve Toprak*, çev. Selda Somuncuoğlu-Akusu Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

GORDON, Marshall (1999), *Sosyoloji sözlüğü*, çev. O. Akınbay, D. Kömürücü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

HOOKS, Bell (2018), *Değişme İsteği Erkekler, Erkeklik ve Sevgi*, çev. Zeynep Kutluata, İstanbul: bgst

KARAL, D., AYDEMİR, E., (2012), “Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, USAK rapor no: 12-01.

KELEŞ, Ruşen-ÜNSAL Artun (1996), “Kent ve Siyasal Şiddet”, *Cogito*, Sayı 6-7, 91-104.

KÖSEOĞLU, Merve Ayşe (2019), *Kriz, Yüzleşme, Yeniden İnşa: Behzat Ç. ’de Erkeklik Anlatıları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KRANZ, W. (1994), *Antik Felsefe*, çev. Suad Y. Baydur, İstanbul: Sosyal Yayınları.

MARDİN, Şerif (1969), *Din ve İdeoloji*, Ankara üniv. SBF Yayınları.

MELLOR, Mary (1993), *Sınırları Yıkarak*, çev. Osman Akınbay, Ayrıntı yayınları

MORGAN, L. Henry (1998), *Eski Toplum II*, çev. Ünsal Oskay, Payel Yayınevi.

PLATON (1997), *Phaidon-Toplu Diyaloglar I*, çev. Selahattin Hilav, Eos Yayınevi.

RAMAZANOĞLU, Caroline (1998), *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, çev. Mefkûre Bayatlı, İstanbul: Pencere Yayınları.

SABBAH, Fetna Ayt (1995), *İslam ’ın Bilinçaltında Kadın*, Ayrıntı Yayınları.

SANCAR, Serpil (2008), *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, Metis Yayınları.

SELEK, Pınar (2008), *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*, İletişim Yayınları.

STEVENS, Antony (2014), *Jung*, çev. Nursu Öрге, Ankara: Dost Yayınları.

TÜRK, H. Bahadır (2015), “Şiddete Meyyalım Vallahi Dertten: Hegemonik Erkeklik ve Şiddet” *Şiddetin Cinsiyetçi Yüzleri içinde*, Der. Betül Yazar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

WALBY, Sylvia (1990), *Theorizing Patriarchy*, Cambridge.

KAUFMAN, Michael (1999), *The 7 P’s of Men’s Violence*, Erişim tarihi 01.02.2020. www.michaelkaufman.com

PİRA, A.-ELGÜN, A. (2004), “*Toplumsal Cinsiyeti İnşaa Eden Bir Kurum Olarak Medya, Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi*”, <http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2004/1130848482.pdf>. Erişim Tarihi: 03.03.2020, ss. 525-537

SERİNKEN, D. Nurhan (2016), “Anaerkil Toplumun Sonu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/42 Volume: 9 Issue: 42 www.sosyalarastirmalar.com, Issn: 1307-9581, Erişim Tarihi: 03.03.2020, 1070-1076.

Ekin Ulaş ÇELİK - Hüseyin ÜRETEN
ESKİ BATI'DA (HELLAS) KÖLELİK

Abdulazim ŞİMŞEK

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ FİKİR HAREKETLERİ EKSENİNDE KADIN TARTIŞMALARI

Ayhan AKBULUT

IV. UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİN KURULMASI VE DERSİM İSYANLARINA GİDEN SÜREÇ

Bertuğ SAKIN - Sümeyye BÜYÜKBİNER

TEHDİT DİLİ: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ BAŞKANI DONALD TRUMP'IN TEHDİT
SÖYLEMLERİNİN EDİMBİLİMSEL ANALİZİ

Ferdi AKBAŞ

COĞRAFYA LİSANS MEZUNLARININ KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMINA YÖNELİK
ALGILARININ METAFOR ANALİZİ YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Hilal Özdemir ÇAKIR

SOSYAL MEDYADA İKNA: SPOR VE FITNESS ALANINDAKİ INSTAGRAM
INFLUENCER'LARININ İKNA EDİCİ KONUŞMA EDİMLERİNİ KULLANIMLARI ÜZERİNE
BİR İNCELEME

Gözde ÖYMEN - Derya ÇOKYAŞAR

MASKOT KULLANIMININ MARKA KİŞİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Filiz BAYOĞLU KINA

TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDETİN TEMELLERİ ÜZERİNE

İsa UĞUR

YEREL HALKIN TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ KONUSUNDAKİ BEKLENTİ VE
ALGILARININ BELİRLENMESİ

Rumeysa Meliha GÜNAY

AHMET BİCAN ERCİLASUN, NEHİR DESTAN OĞUZNAME (OGUZ BİTİĞ), DERGÂH
YAYINLARI, İSTANBUL 2019, 696 s.

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

